

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ
ПРИЯТЕЛ ОТ ДЕТИНСТВО

chitanka.info

Около масата стояха малка компания мъже, които случайността беше събрала и сприятелила. След вечерята всички бяха още по местата си, някои пушеха спокойно, други допиваха виното си и разказваха се много и интересни и куриозни случки. Накрай един от компанията взе думата и заговори — тихо, бавно — както винаги се разказват неща, които дълбоко вълнуват.

— Питате — почна той — коя случка се е врязала най-дълбоко в паметта ми. Отговарям изведнъж: не една, а две. Може би ще ви се покажат твърде обикновени и незначителни. Кой знае, може би са и наистина такива, но за мене те са едва ли не най-странното нещо в живота ми.

Не знам дали е ставало дума и дали съм ви казвал, че аз добих образованието си край Дунава, в едно от някогашните земеделски училища. Постъпих четиринадесетгодишен и може да се каже, че там, в средата на маловръстните деца като мене, добих първите си юношески мисли, мечти и стремежи.

Училището имаше широк двор, ограден с жив плет и гъста мрежа от бодлив тел. Наоколо се простираха обширните учебни земища. В двора се белееха няколко високи бели постройки. Там бяха нашите жилища и квартирите на учителите, класните стаи, кабинетите и голям салон, който се използваше за всичко. Бяхме едно малко, затворено заселище, което си имаше свой съвсем особен живот. Хранехме се на обща трапеза, утрин играехме гимнастика, пеехме вечер общо молитва и спяхме в три общи помещения: всеки курс отделно.

Първите години минаха твърде равно и еднообразно, дотолкова, че нищо не помня от тях. Но затова пък последната беше пълна с тревоги и вълнения.

В началото на годината в нашия курс постъпи нов ученик. Едно наистина рядко момче. Всичко в него беше някак по-особено и по-интересно; името му дори — Зарко Кимрянов. Висок, строен, силен младеж, с буйна кестенява коса, отметната надире; с живи пъстри очи, чиито дълги ресници им придаваха кротък, момински поглед; прав нос, изрязани енергични устни.

Той беше някъде от Тракия, учил в Садовското училище, напуснал една година — всезнайниците дори уверяваха, че бил изключен за участие в таен кръжок, — а сега идеше при нас.

Пръв между поклонниците му бях аз и голяма беше радостта ми, когато вечерта видях, че слагат леглото му до моето. Още същата вечер се запознахме и опознахме. По-скоро — той мене. Той беше една година по-възрастен от мене и аз отговарях на въпросите му със стеснение и благодарност.

На утрото директорът дойде да ни види на гимнастика. Нашият директор беше строг и непреклонен човек. Той спря, изгледа редицата, прикова за миг очи у новия ни другар и бързо тръгна към него. Чакахме да видим как директорът ще го посрещне. А той го приближи, похвана кичура от хубавите коси на момчето, повдигна го и каза високо и строго:

— Ти слушай! Още до довечера да махнеш този перчем! Не искам социалисти в моето училище.

До обед момчето оголи главата си, както всички ни. Но когато се прибрахме горе, Кимрянов извади от куфара си малка рамка с фотография, обсипана със седефени охлювчета, каквито бяха на мода по онова време. Погледна я, избърса я нежно и я закачи над леглото си. Целият курс се изреди да гледа рамката и портрета. На снимката беше сам той, с хубавата си дълга коса.

През това време Кимрянов беше седнал на леглото си и редеше куфар. Той не размени с никого нито думица. Всички идеха и си отиваха мълчаливо. Когато останахме сами, той стана, вдигна някакъв малък вързоп, спря пред мене и ме запита тихо, но властно:

— Слушай, ще скриеш ли ей това нещо в своя куфар? Книги са. Боя се директорът да не ми претърси нещата.

Аз поех вързоп с разтреперани от радост и вълнение ръце. Значи, от този миг ставах негов довереник и съучастник! И не се излъгах: до вечерта ние бяхме вече добри приятели. А до края на седмицата имахме и весела интимна компания.

Излишно е да ви описвам как минаваше времето ни. Четяхме тайно книги, беседвахме, спорехме разпалено и аз виждах как това момче с всеки ден израства в моите очи като човек с неизброими дарби, като някакъв непостижим за мене идеал. Той беше чел толкова книги, знаеше такива неща; скитал по България; бил чак в столицата, дори гледал истински театър и, убеден бях, сам декламираше.

Така живяхме през цялата есен — сериозни насаме, в компания — първи в лудориите. Учителите се мръщеа; директорът на два пъти

ни чете дълги лекции. На наша страна беше само младият учител по български език — Сиранов. Той пръв обикна нашата компания, разбира се, най-много Зарка. Караше го да чете и декламира, викаше го да помага в библиотеката и му даваше по някоя забранена книга, която падаше като роса на зажаднелите ни души.

А един следобед той ни задържа след урока и ни събщи небивала новина: през коледната ваканция ще дадем представление в училищния салон. Той избрал вече и пиесата. Току-що я получил от София: „Разбойници“ — драма от Шилер.

Радостта ни беше толкова голяма, че учителят едва ни усмири и разтвори книгата. Разбира се, той отдавна ни беше казал кой е Шилер и каква книга е неговата „Разбойници“. Той чете до вечеря и продължихме и след вечерята. Всички слушахме унесени. Аз гледах Зарка. Впил неподвижно пъстрите си очи у четеца, той поглъщаше жадно всяка дума. Четенето свърши късно. Ала всички горяха от желание по-скоро да се почне работа и още тази нощ разпределихме ролите. Сиранов беше мислил вече върху това. Разбира се, Карл дадохме на Зарка, аз взех Шпигелберг. Амалия направихме едно голобrado момче с нежен момински глас, учителят стана бащата Моор, а коварния Франц отредихме за учителя по математика, сам сърдит и непривлекателен като всички математици на света!

На другия ден се почна трескава работа. Преписвах се роли, готвеха се сцени, завеси, декори. Най-голямата ни грижа бяха костюмите. Но изобретателният режисьор реши въпроса много лесно: побългарихме ги! Направихме ги наши въстаници. Обухме ги в цървули, турихме на главите им калпаци с лъвски знаци и препасахме им саби на кръста... Естествено, костюмите наложиха и малки промени в текста. Така например, старият Моор се превърна в добродушен нашенски старец, Франц — чорбаджия-изедник, а пък Амалия — нещо като Рада от „Под игото“. Някои предлагаха дори да ги прекръстим, но дотам не стигнахме.

Наближаваха празниците. Всички роли бяха зазубрени. А самият ден на представлението беше празник и за нас, и за градеца. Поканени бяха всички видни граждани: кметът, военните, учителите от гимназията. Представлението мина при най-голямо въодушевление. Едва ли друг път Шилеровата „Разбойници“ е имала по-изумителен успех. И както очаквахме, най-шумната слава пожъна нашият Карл —

Зарко. След представлението началникът на гарнизона пожела да го види, кметът го потупа по гърба, а директорът едва не плака от радост.

От тази нощ Зарко си остана завинаги Карл и за нас, и за учителите. Представлението мина-замина, а ние дълго след това, налягали по креватите, пеехме вечер в здрача буйната песен:

*Днеска грабим, утре колим —
време весело минава —
ей, хей, ей — весело живеем...*

Така мина пролетта. Една вечер Сиранов се върна от града и донесе голям червен афиш: в града пристигаше театрална труппа; ще даде пет представления; в числото им беше и нашата „Разбойници“.

Учителят видял и самите артисти. Между тях имало и негови познайници.

Нова радост, нови тревоги. Зарко ходеше като насъне. Говореше и мислеше само за трупата и представленията. Почнаха. Бяхме на всичките. Трогваха ни всички артисти, а най-много една от артистките, съвсем младо момиче, което пороби безвъзвратно сърцата ни. Накрай дойде ред и на „Разбойници“. Нашата избраница беше Амалия. Какво по-голямо щастие от това! Но всичко е в божите ръце. Ден преди представлението някой донесе печалната вест, че трупата няма да играе вече: артистът на Карл паднал от фойтон и опасно си наранил крака.

Сиранов замина веднага за града. Чакахме го с Карла до полунощ. Щом хлопна вратата, и двамата бяхме при него. Първите му думи бяха:

— Къде е Карл? Карл къде е?

Обадихме му се и двамата, изтръпнали от смътни предчувствия. А след минута всичко се разясни. Нараненият бил артистът, който щял да играе Карл, и Сиранов предложил нашия Карл. Решава ли се да излезе на градската сцена? Решава ли се! Ами че той цял ден само за това мечтаеше — веднъж да стъпи на градска сцена!

Рано утринта заминаха и двамата за града. Директорът разреши на Зарка отпуск. През целия ден Зарко беше в града — правили усилено репетиции. Върна се само вечерта, колкото да ми разкаже

възторга си от милата Амалия... Каква прелестна била тя, как нежно се притискала о него, как му шепнела на ухото не само думи от текста... А гласът и, парфюмът, топлината!

На другия ден беше представлението. По града бяха разлепени нови афиши, със Зарковото име. Вечерта салонът беше препълнен. Повечето хора бяха дошли да видят прочутото момче. И наистина, представлението се превърна на Зарков триумф. Щом се мернеше той, залата екваше от аплодисменти. Викаха го по няколко пъти, хвърляха му цветя.

Аз седях мълчалив в един от ъглите и гледах прехласнат. Не, това не беше нашият Зарко, нито нашият Карл. Нима там онзи чуден момък с пъстрото облекло, с черната кадифена шапка и остра шпага на кръста беше наистина моят другар Зарко! Съдбата беше го изпратила случайно при нас, но той не беше като нас, а син на друг, непостижим и чуден свят...

След представлението Зарко се върна с нас. Трупата щеше да замине на другия ден; вечерта кметът ги гощаваше и рано утринта заминаваха. През целия път Зарко беше замислен и мълчалив. Само по едно време се оживи, взе ме подръка и ми повери, че е решил още тази нощ да се върне в града. Молеше ме да прикрия отсъствието му. И след като помълча, добави:

— Ще ти кажа нещо, но да мълчиш!

Останахме надире от групата, той извади малко листче, подаде ми го, драсна кибрит и аз прочетох набързо:

„Помни, че жребият е хвърлен! Няма връщане! Ела тази нощ на банкетата и утре рано заминаваме... Ц.!

Твоята Амалия.“

— Карле!

— Отивам! Не мога без нея!

В училището другите отидоха да вечерят, а ние двамата се качихме горе. Той откачи седефената снимка и ми я подаде.

— Вземи да ме помниш; ти ми си най-добрият другар.

Прибра набързо багажа си, като повечето неща остави у мене, и крадешком се измъкнахме на задния двор. В плета на оградата се

чернееше малка дупка; навярно и мрежата беше срязана. Изведнъж Зарко се извърна към мене, прегърна ме, целуна ме.

— Прощавай!

Той мина отвъд, провряхме багажа и след малко го видях на мостчето, като ми махна с шапка. Подире изчезна в мрака.

На другия ден гръмна новината, че Карл заминал с трупата. Замина и не го чухме повече. Аз бях като смазан: сякаш изведнъж останах сам в света, чужд на всички и всичко. Обичах по-сетне жени, жених се, имам деца. Но никога по-после нито при обич, нито при раздяла не съм изпитвал такава болка и такова отчаяние. Душен от скръб, аз обхождах всички места, гдето сме бивали заедно по-рано — трапезарията, класните, двора, полето — и сърцето ми се късаше от мъка. Вечер, щом погледнех празното му легло, сълзи бликваха от очите ми. Покривах се презглава и плачех като дете.

Тук раздавачът спря ненадейно, сякаш опомнен от нещо, и плахо изгледа околните.

— Ах, не, не — промълви той сконфузено, — който от вас, господа, не е изпитвал тази първа младежка обич към някой другар, не може ме разбра... Не, то не може да се предаде с думи. Простете, ако ви отегчих.

Но неколцина го подканиха и той продължи ободрен:

— Ето, това е моето приключение от детинство — продължи той. — Минаха години, но светлият образ на това момче остана врязан в душата ми. Годините утвърдиха спомена и много пъти отпосле съм се връщал и бленувал за онези незабравими часове на другарството ни и разлъката.

Човекът пак млъкна, разкърши гузно ръцете си и продължи бързо, като че ли се боеше да не го прекъснат:

— Но позволете ми дави доизкажа... Вторият случай... Да, вторият беше много по-късно — има само няколко години оттогава. Бях по работа из провинцията, отбих се в родния си град. През есента беше. Тъкмо дните срещу местния панаир — винаги шумен и разнообразен. Исках да видя празника. Наистина, и трите дни се лутах из навалиците с истинска наслада. Възкръсна цялото ми детинство, срещнах другари от младини, познах старци, припомних си някогашния мил град.

Един следобед тръгнахме с едного да поскитаме по широкия площад с цирковете и забавите. Вред надникнахме. Гледахме гимнастиците, забавлявахме се с нашарените палячовци, стреляхме със сачмени пушки и дори опитахме силите си на чука и електрическите дръжки.

Посред другите постройки някак усамотена се белееше и една палатка без покрив. Отпред над спуснатото вместо врата перде беше провесена табела с едър червен надпис „Първи български водолаз“. До вратата отдясно беше сложена висока пейка, а отляво имаше най-проста дървена маса, зад която седеше млада хубава жена, пристегнатата в черен костюм от силно износена коприна. Жената беше подпряла глава върху лявата си ръка и гледаше неподвижно пред себе си с унесен, нажален поглед. От време на време от палатката излизаше обгорял момък, облечен във вехта моряшка блуза. В ръце носеше голям звънец. Той се покачваше на пейката, звънеше с все сила и викаше с прехрипнало гърло:

— Тука, господа! Тука! Тука! Самогологан! Няма шмекерии! Ще видите първи български водолаз! Половин час стои под водата! На тридесет метра под водата часовник разглобява! Писма пише от дъното! Влизайте! Почва се вече! Почва, господа!

Наоколо кипеше оглушително животът: ечаха музики, крещяха палячовци, блъскаха се и шумяха весело хора, а жената гледаше все така неподвижно пред себе си, с препълнен от тъга поглед, няма и равнодушна към всичко. Приближаваха я любопитните да видят водолаза. Тя прибираше с привичен жест дребната монета и без да ги погледне, бутваше им малко билетче. Когато и ние застанахме пред нея, и с нас беше същото: нито продума, нито ни забеляза дори. Една ръка вдигна пердето пред нас и ние се озовахме в палатката — гола, жалка, празна. Само по средата на влажната земя личаха ръбовете на голяма дървена каца, цяла закопана в земята и пълна с нечиста, мътна вода. До кацата седеше на стол някакъв човек, облечен във водолазки мокър костюм. Когато влязохме, морякът с блузата беше сложил на главата му железен калпак и внимателно го завинтваше.

— Готово! — обяви тържествено той.

Водолазът се вдигна и подкрепян от моряка и от още едного, полека се спусна в кацата, избърбука и потъна. Тогава морякът хвана

дръжките на малка помпа, а другият почна да спуска тръбите във водата, като командуваше властно на водолаза:

— Още! Още по-дълбоко! По-дълбокоо! Стигаа! Господа, сега водолазът е на морското дъно! — убедено заяви той на смаяната публика.

И почнаха номерата. Спуснаха му часовник в една кутийка; той го върна разглобен и сух; потопиха тебешир и плоча, продиктуваха имена и текст — върна записани точно имената и текста; хвърлиха му монета — подаде я обратно...

След няколко още такива чудеса изтеглиха тръбите, водата се раздвижи и водолазът изплува отново на белия свят. Измъкнаха го, положили го на стола и отвинтиха железния калпак. Под него се показва мъртвешки уморено лице, посиняло от задуха и студ. Човекът вдъхна струя пресен въздух и се посъвзе. Всички го гледаха с уплаха и съжаление. Гледах го и аз... Но сигурно така съм го гледал, че съм зачудил дори компаньона си. Той ме побутна по рамото.

— Какво си се втренчил такъв у него? Просто клет човек.

Аз го погледнах като замаян.

— Чакай, брате, чакай! Но аз познавам този човек... Не може да бъде! И все пак той е! Ах!

В това време човекът каза да откачат тръбите, стана и полека се вмъкна зад едно обтегнато в тъгла платно. Но ето — ето и гласа му... Без да съобразявам, впуснах се към платното и го отдръпнах. Човекът свиваше цигара с мокрите си пръсти. Той вдигна изненадано глава, погледна ме. В същия миг от гърдите ми се изтръгна сподавен вик:

— Карле! Зарко!

Човекът бързо наведе поглед; стори ми се — стеснен, засрамен. Но мене не ми беше до съобразяване.

— Ти, ти си, нали? — настоявах аз. — Кажу, Карле!

Човекът вдигна глава и ме погледна с пъстрите си очи.

— Да, аз съм — полека и скръбно отвърна той.

Едва сега почувствувах и аз неловкото положение.

А той сви цигарата си и засмука жадно пушека. Посъвзех се и аз и съчувствено го разпитах.

— Но как така? Какво се е случило?

— Така. На, нали виждаш.

Виждах, виждах всичко и не знаех как ще се измъкна от тази примка, в която сам бях се вплел. Все пак попитах:

— А какво стана Амалия? Чухме после, че сте се оженили.

— Живяхме по едно време заедно — отвърна той. — Но разделихме се скоро. Отиде с друг. Лошо момиче излезе!

— А после?

— После — събрах се с друга; имахме и детенце; поминаха се и тя, и детето.

— А де се губи толкова години?

— Така, по света. Ходих в Цариград, бях чак в Кайро, живях в Атина. Никъде не провървя. Завърнах се пак тук и сега — на, виждаш...

Не можах да се удържа и без да ща, попитах:

— А коя е тази жена въвн?

— Жена ми — промълви той малко стеснен. — Гъркиня е. От Атина. Не знае нито дума български. Три години бях там в един цирк. Молих я да не тръгва с мене. Не ме послуша.

В това време някой ме дръпна за лакътя. Обърнах се — морякът...

— Господине, хайде, излизайте, че ще почваме пак.

Водолазът беше сложил отново ръкавиците си. Не можах да му стисна дори ръката на сбогуване.

— Прощавай! — казах му ласкаво. — Когато свършите довечера, ще намина да те видя.

Той кимна глава; не продума нищо; не се усмихна.

Настигнах въвн другаря си. Там все още седеше нажалената жена, безучастна към навалицата.

Нямах сили да разкажа на другаря си скръбната случка. Тръгнах мълчаливо редом с него, като притиснах шапката си над очите.

Заминах още същата вечер. Страхувах се да не го срещна още веднъж.

И досега не знам за кого се просълзих тогава: дали за горкия клетник, или защото чувствувах, че в онзи миг умираше в душата ми един от най-светлите образи на детинството ми.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.